

Bog je hotel imeti pričo

Umrl je Milan Zajec, zadnji od treh znamenitih rešencev iz brezna v Kočevskem rogu

V Clevelandu v ZDA je 20. decembra 2013 umrl Milan Zajec, med drugo svetovno vojno domobranec. Bil je eden od treh rešencev iz brezna smrti v Kočevskem rogu, ki so, potem ko se jim je uspelo rešiti v tujino, grozote partizanskih pomorov zapisali in so jih v demokraciji lahko brali, v totalitarni Sloveniji pa so bili vrsto desetletij prepovedani.

Rodil se je 8. oktobra 1925 v Velikem Gabru na Dolenjskem. V družini je bilo enajst bratov. Eden je še mlad umrl, od ostalih pa jih je bilo šest pri domobrancih. Brat Janez je padel v boju pri Črnomlju leta 1944. Štirje bratje, Jože, Tone, Ignac in Stanislav, so bili ubiti po vojni v Kočevskem rogu. Z njimi naj bi bil ubit tudi Milan, ki je bil na množično morišče v Kočevskem rogu pripeljan 2. junija 1945.

IZ KOROŠKE V KOČEVSKI ROG

Med vojno se je Milan Zajec pridružil domobrancem. Najprej je bil v t. i. posadki čet v Novem mestu, potem v 5. četi v Ljubljani, na koncu pa je bil v posadki oklepne vlake, ki je patroliral na progah od Postojne do Borovnice ter od Ljubljane do Kočevja. Poveljnik vlake je bil poročnik Gomiršek, ki je imel komando v Grosupljem. Vodnik oklepne vlake je bil narednik Miro Romanjuk.

Konec vojne je pričakal v Kočevju, od koder se je umaknil preko Ribnice in Velikih Lašč v Grosuplje, od tam pa 6. maja 1945 v Ljubljano. Iz Ljubljane je s skupino domobrancev spremljal vlak z ranjenci, vendar so morali pri Otočah vlak zapustiti. Nato so šli peš skozi Brezje, Trzič in Ljubelj na Vetrinjsko polje.

29. maja 1945 je bil v skupini, ki so jo Angleži s prevaro predali partizanom pri Podrožci. Zaprli so jih v taborišču v Kranju, potem premestili v taborišče v Šentvidu in jih še isti dan odpeljali v Kočevje. 2. junija so partizani domobrance s tovornjaki vozili do kraških brezen v Kočevskem rogu. Po vojni je Milan Zajec opisal svojo pot na Koroško, vrnitev in morijo v Kočevskem rogu. O rešitvi iz brezna je povedal: »Žrelo jame so stražili podnevi in ponoči, tudi ponoči so streljali v jamo s strojnimi in metalnimi vanjo bombe. Vpitje umirajočih je bilo nepopisno. 5. junija je zavladala zunaj popolna tišina. Nas šest, ki smo bili lažje ranjeni in smo še lahko hodili, smo čakali trenutka, ko bi lahko zlezli iz jame. Tretjega dne smo namreč našli še drug stranski rov, ki je bil dolg kakih 10 metrov, vendar po njem ni bilo nobenega izhoda. Nekomu izmed nas se je posrečilo, da je priplezal do roba jame, tam pa so ga zgrabili trije partizani in vprašali: 'Šta si ti, Rupnikovac ili Nedičevac?' Odgovoril jim je: 'Domobranec sem.' Čez kakih deset minut je tiho, brez strela padel v jamo mrtev. Zaklali so ga. Tako nas je ostalo še pet, ki smo lahko hodili. Z Vinkom Mravljatom sva si napravila zaklonišče ob steni nekega kapnika tako, da sva si naredila steno iz petih, šestih mrličev. Mi, ki smo bili še živi v jami, smo komuniste dobro videli, ker jim je sonce svetilo v obraz, mi pa smo bili v temi. Vendar pa nismo preveč zijali, ker smo se bali, da nas bodo opazili. Potegnili smo se nazaj v rov in čakali, kaj bo. Govorili nismo veliko, več smo premišljevali. Tudi moliti se nam že ni dalo, le angelsko češčenje smo

zmolili skupaj od časa do časa in molitev 'Spomni se, o premila Devica Marija...' Te molitve prej nisem dobro poznal, ko pa sem jo slišal druge moliti, sem se je takoj naučil. Kmalu potem, ko so vrgli nazaj v jamo zaklanega domobrancia, se je zaslislalo zunaj kopanje in videti je bilo, da bodo rob jame zaminirali, kot smo tudi pričakovali. Ni minilo pol ure, že je zagrmelo in v jamo so se valile velike skale in kamenje na umirajoče domobrance. To se je ponovilo štirikrat, kajti vsega skupaj je bilo pet detonacij. Nekomu izmed nas je počila mrena v ušesu zaradi pritiska. Vse to se je zgodilo 5. junija dopoldne. Nam rova ni popolnoma zasulo, ker je bila jama na dnu jako široka; trupla so bila pokrita s kamenjem, pa vendar ne popolnoma; slišalo se je še vedno hropenje in težko dihanje domobrancev. Potem so nametali noter neke bombe, ki so zadimile, da se ni prav nič videlo. Prisluskovali smo iz rova, da bi videli, če je še kaj možnosti za rešitev, ali ne. Ko se nam je zdelo, da se že noči, smo se začeli pripravljati, da bi prišli ven iz jame, prepričani, da je to zadnja noč, ko se še lahko rešimo; preveč smo bili namreč že izčrpani. Drugače pa se še nismo preveč vznemirjali. Lahko rečem, da smo bili popolnoma mirni, čeprav smo računali, da ostanemo lahko kar tam popolnoma zakopani. Le eden izmed nas je bil bolj nestrpen. Vem, da sem tisti večer skušal priti iz jame, pa komaj sem se premaknil, sem izgubil zavest.

MED UBITIMI

Prebudil sem se šele drugega dne. Vem pa, da sem med tem časom bruhal vodo. Prepričan sem bil, da so se drugi rešili in da sem sam ostal med mrtvimi, pa se zaradi tega nisem razburjal. Začel sem po vseh štirih lesti naprej in prišel kmalu bolj na svetlo. Medtem sem našel Mravljeta, ki je ležal ob skali mrtev, zatem drugega in še drugega. Eden, doma z Rudnika pri Ljubljani – imena mu ne vem, v jami so ga kar preprosto klicali Rudnik – je bil pa še živ in je čakal pod odprtino jame, če bi mogel ven. Zagledal me je in se začudil, ker je bil prepričan, da sem že umrl. Povedal mi je, da je zunaj še vedno straža in da od časa do časa mečejo noter bombe. Tisto jutro so noter na tiste skale vrgli tudi tri ranjence.

Dan je potekel v čakanju na rešitev iz jame. Žejo sva si gasila tako, da sva srkala kapnike in si močila usta z lastno vodo. Tudi nekaj mesa mrtvih domobrancev sva zaužila. Dokler še ni bilo zaminirano, se je nad goro trupel dvigal dim in sopara, ker sta se parila kri in znoj. Kri je tekla v taki količini po truplih, da je bilo slišati kot žuborenje potoka. Tisto popoldne sem jaz napisal na kos časopisnega papirja, na rob, ki ni bil tiskan, katere skupine domobrancev so bile pobite v jami. Svinčnik in papir smo dobili od mrtvih domobrancev, ki smo jih razvezali in slekli, če je kdo še imel spodnje perilo na sebi. V tem perilu smo dobili papir in svinčnik, Mravlje pa je pri nekom dobil tri tisoč lir, ki sem jih jaz potem prinesel ven in izročil v tisti prvi hiši, kjer so mi pomagali in rešili življenje. Začelo se je nočiti. Nagovoril sem Rudnika, da poskuša ven. Pa ni mogel, ker mu je postalo slabo. Jaz sem se vzel na drevo, ki je po nesreči padlo v jamo. Bilo je že temno, ko sem s težavo prilezel ven. Ob

Milan Zajec kot domobranec

izhodu je bilo toliko muh, da sem imel občutek, kakor da me hočejo nazaj v grob spraviti, ker so se tako zaletavale vame. Slišal nisem nič, ker mi je po glavi vse šumelo. Pred jamo je bila neka oseba obešena za noge na grmu.

»MILAN, BODI POGUMEN, TI SE BOŠ REŠIL.«

Ognil sem se je in zdrsnil v dolino. Ne da se povedati, kako sem dihal osvežujoči zrak. Hodil sem vseprek po gozdu, srečaval divje merjasce, ki mi pa niso nič hudega storili; tudi bal se jih nisem, strah sem imel samo pred komunisti.«

ŠKOF LENIČ O ZAJCU

Leta 1990 je Janez Gril v Družini (štev. 14-15) objavil pogovor, v katerem je škof Stanislav Lenič omenil tudi srečanje z

Milan Zajec leta 1991

Milanom Zajcem, potem ko se je skrival po rešitvi iz Kočevskega roga.

Škof Lenič je povedal, da so na škofijo začele prihajati novice, da vračajo domobrance. »Storiti nismo mogli ničesar. Bili smo poraženci in so nas kot take jemali. Nihče nas ne bi niti poslušal. Sprva nismo mogli verjeti, da je to sploh mogoče. Potem so prišle prve vesti, da jih vozijo v Kočevski rog. Bilo je strahotno, mora nad deželo. Nihče ni hotel ničesar vedeti ali videti, če smo koga spraševali.

Prvo natančno poročilo, ki sem ga jaz dobil, mi je dal Milan Zajc iz Velikega Gabra, ki se je rešil iz jame v Rogu. Prosili so me, da sem ga šel spovedat in obhajati v Stehanjo vas, kjer se je skrival pri svoji teti. Skoraj čudežno sem prišel do njega. Spremljal me je njegov brat in še nekdo. V Gabru je skočil pred nas komandir milice in rekel: Pregledali bomo to bando, kaj ima pri sebi. Nenadoma ga je nagovorila neka ženska in ga tako zamotila, da smo lahko šli mimo. Vso noč sem se pogovarjal z Milanom Zajcem in on mi je vse natančno povedal, kako je potekalo vračanje in pobijanje domobrancev.

Kasneje, sredi marca 1946, je bila velika nevarnost, da bi tega preživelega domobrancia ujeli, ker je pogorel kozolec, na katerem se je skrival. Pomagal sem mu in ga na kolesu spremljal do Šentjošta, kjer sta ga dva fanta prevzela in peljala čez mejo. Pred kratkim je bil pri meni na obisku Slovenec iz Argentine in mi povedal, da je on eden tistih, ki je Zajca spravil čez mejo. Spomnim se, kako mi je Milan Zajc pravil, da ga je v duhu vedno spremljalo pet njegovih v Rogu pobitih bratov in mu govorilo: Milan, bodi pogumen, ti se boš rešil. Bog hoče imeti pričo vsega tega, kar se je v Rogu dogajalo.«

110 UR V BREZNU

Zajec se je iz brezna, v katerem je bil 110 ur, rešil (po deblu) 6. junija zvečer. Skrival se je južno od domače vasi, v Stehanji vasi, pri teti. Tam ga je obiskal duhovnik Stanislav Lenič, ki mu je pomagal, da se je rešil iz komunistične grobnice. Takoj po prestopu meje ga je 4. aprila 1946 zaslislala angleška policija. Svoja doživetja od Vetrinja do Kočevskega roga, rešitev iz jame, skrivanje in odhod v Italijo je opisal že leta 1947 v begunskem taborišču Senegalia v Italiji. To poročilo so objavili v Argentini leta 1949 v štirih zvezkih pod naslovom *Ušel sem smrti*. Decembra 1947 je odšel v Združene države Amerike. Skupaj z bratom Karlom je živel v Clevelandu. Brat France je živel v Argentini. V Sloveniji so ostali sestra Terezija in Jožefa (poročena Rus) ter brat Ciril. Ciril je bil duhovnik in je kot salezijanec umrl v Beogradu 22. julija 2011.

Poleg Franceta Kozine in Franceta Dejaka je bil eden od treh znanih domobrancev, ki se jim je uspelo rešiti iz brezna smrti v Kočevskem rogu. France Dejaka je prav tako živel v Clevelandu, kjer je umrl 1. junija 2003. France Kozina je živel v Kanadi, kjer je umrl v Niagara Fallsu 26. septembra 2012. Po demokratizaciji Slovenije leta 1990 sta Dejaka in Kozina obiskala Slovenijo in morišča v Kočevskem rogu, Zajec pa je v prvi polovici 90. let izjavil, da domovine ne bo obiskal, dokler bodo v njej na oblasti ostali komunisti. In je ni. ■

IVO ŽAJDELA